

СУКУК – ИСЛОМИЙ ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗЛАР РИВОЖЛАНИШИНИНГ 2021 ЙИЛ ЯКУНЛАРИГА КЎРА ТАҲЛИЛИ

Абборов Сирожиддин Зухридин ўғли -
Тошкент давлат иқтисодиёт университети
катта ўқитувчиси, PhD

https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss6/a41

Аннотация. Ислом молия тизими дунёдаги энг тез ривожланаётган тизимлардан бири бўлиб, халқаро даражада ўз ўрнини фаол равишда мустақамлаб ва кенгайтириб бормоқда. Ушбу мақолада Ислом молияси, хусусан, сукук – ислом қимматли қоғозларининг жаҳон молия бозоридаги ҳажми ва аҳамиятининг ўсиши ҳамда Ўзбекистонда ислом молиясининг 2021 йил якулнари ҳолати таҳлил қилинган.

Таянч сўзлар. Ислом молияси, сукук, эмиссия, реал иқтисодиёт, молия бозори, Ўзбекистон, эмиссия.

АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ СУКУКОВ – ИСЛАМСКИХ ЦЕННЫХ БУМАГ НА КОНЕЦ 2021 ГОДА

Абборов Сирожиддин Зухридин углы -
Старший преподаватель кафедры Финансы Ташкентского
государственного экономического университета, PhD

Аннотация. Исламская финансовая система – одна из самых быстрорастущих систем в мире, которая активно укрепляет и расширяет свои позиции на международном уровне. В данной статье анализируется рост исламских финансов, в частности, сукук – исламских ценных бумаг на мировом финансовом рынке, и состояние исламских финансов в Узбекистане на конец 2021 года.

Ключевые слова. Исламские финансы, сукук, выпуск, реальная экономика, финансовый рынок.

ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF SUKUK - ISLAMIC SECURITIES BY THE END OF 2021

Abrorov Sirojiddin Zukhriddin o'g'li -
Senior teacher Professor of Tashkent state
university of economics, PhD

Abstract. The Islamic financial system is one of the fastest-growing systems in the world, which is actively strengthening and expanding its position internationally. This article analyzes the growth of Islamic finance, in particular, sukuk - Islamic securities in the global financial market, and the state of Islamic finance in Uzbekistan by the end of 2021.

Keywords. Islamic finance, sukuk, issue, real economy, financial market.

Кириш. Маълумки, Ислом молиясининг асосий мақсадларидан бири – реал иқтисодиётга таъсир қилиш ва унинг ўсишини таъминлашдан иборат. Ислом молияси тарихига назар ташласак, унинг VI аср охирларидан шакллана бошлаганини кўришмумкин. Яқин Шарқ, Шимолий Африка ва Марказий Осиё минтақасида VII асрдан ягона тизим сифатида тарқалган ислом молиясининг замонавий тарихи, биз билган янги тизим сифатида XX асрнинг 50-йилларидан шакллана бошлаган.

XXI асрнинг иккинчи ярмидан аҳолисининг асосий қисмини мусулмонлар ташкил қилдиган мамлакатлар мустақилликка эришгач (БАА 1971 йил, Жазоир 1962 йил, Қувайт 1961 йил, Малайзия 1957 йил, Судан 1956 йил, Покистон 1947 йил), ушбу мамлакатларда катта миқдорда нефть ва табиий газ конлари топилди ва улар кенг кўламда қазиб олина бошлади ва ушбу маҳсулотлар экспортининг ҳажми ҳам ошиб борди. Ўз навбатида, жаҳон бозорида нефть нархининг ўсиб бориши мазкур мамлакатларда йирик жамғармалар шаклланишига замин яратди. Аммо тўпланган жамғармаларни мавжуд анъанавий банк-молия маҳсулотларидан фойдаланган ҳолда тасарруф қилиш аҳоли-

сининг аксарияти мусулмонлар бўлган жамиятлар талабига мос келмаслиги сингари муаммолар пайдо бўла бошлади. Бу эса, ислом дини тамойилларига асосланган молия тизимини шакллантириш талабини юзага келтирди.

Ислом дини тамойилларига мос келувчи илк молиявий муассаса Мит Ғамр жамғарма банки 1963 йилда Мисрда ташкил этилган. Ушбу жамғарма ислом молиясининг муқобил молия тизими сифатида ишлай олишини амалда кўрсатди. 1975 йилда Ислом тараққиёт банкининг таъсис этилиши ислом молиясининг глобал босқичга ўтганлигини жаҳон ҳамжамиятига эълон қилди. Шундан бошлаб ислом молия муассасалари сони ортиб, уларнинг географик қамрови кенгайиб борди.

Ислом молиявий маҳсулотлари жаҳон миқёсида XX аср иккинчи ярмида жадаллик билан жорий этилиб, ривожланган бўлса, XXI асрда ислом молиясининг молиявий инқирозларга бардошлилиги, хатарларнинг адолатли тақсимланиши, реал активларга асосланганлиги ва иқтисодиётда қиймат яратиш учун хизмат қилиши каби омиллар ҳисобига ўз жозибдорлигини оширди. Ислом молияси хизмат ва маҳсулотларидан, хусусан, сукукдан мусулмонлар кам

истиқомат қилувчи ривожланган мамлакатларда ҳам кенг фойдаланиш бошланди.

Изланишлар шуни кўрсатадики, ислом молиясининг жаҳон молияси таркибидаги улуши кам бўлса-да, унинг ўсиш суръати тез ва самардорлиги юқори бўлмоқда.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. МДХ мамлакатлари олимларидан В.Антропов [2], Т.Гафурова [3], С.Мокина [4], О.Трофимова [5], И.А.Зарипов [6], ва И.Беккин [7] сингари олимлар илмий ишларида ислом қимматли қоғозлари ва ислом молиясига оид масалалар ўз аксини топган. Ўзбекистонлик тадқиқотчилар Х.Хасанов [8] [9], М.Султанов [10], ва О.Давлатьяровларнинг [9] илмий ишларида ҳам мазкур соҳа бўйича изланишлар олиб борилган ва бу ишлар бугунги кунда давом этмоқда. Шунингдек, Б.Жўраев [11] [12] [13] томонидан ислом молиясига оид баъзи адабиётлар рус тилидан ўзбек тилига таржима қилинган. Амалга оширилган ушбу илмий ишлар ислом молиясининг назарий асослари ва ислом молия муассасалари фаолиятига оид бўлиб, сукуклар илмий асосда тадқиқ қилинмаган.

Сукук билан боғлиқ илмий ишлар ортиб бораётган бўлса-да, бошқа соҳаларга нисбатан камлигича қолмоқда. Шу сабабли, фонд бозори фаоллигини ошириш ва аҳоли пул маблағларини жалб этиш мақсадида Ўзбекистонда сукукни жорий этиш билан боғлиқ тадқиқотларни амалга ошириш бугунги кунда жуда муҳим.

Ибраҳим ва Минаи корхоналарга инвестиция жалб этишда сукукларнинг аҳамияти юзасидан ўрганишлар олиб борган [15]. Натижалар шуни кўрсатадики, кичикроқ ва инвестицион салоҳияти юқори бўлган корхоналар сукук эмиссия қилиши мақсадга мувофиқ. Шунингдек, ҳукуматнинг сукук бозорини қўллаб-қувватлаши ижобий натижа бериши муқаррар.

Тадқиқотлар ЯИМ, истеъмол нархлари индекси ва ишлаб чиқариш нархлари индекси каби макроиқтисодий омилларнинг сукук бозори ривожланишига таъсири борлигидан далолат бермоқда [16]. Аммо инфляция ва банк тармоғи кўлами сингари айрим макроиқтисодий кўрсаткичларнинг бу турдаги ислом молияси маҳсулотига сезиларли таъсир даражаси мавжуд эмас. Яна бир муҳим нарса шуки, мусулмон аҳолиси сонининг ўсиши сукук бозорининг ривожига ижобий таъсир этса, мамлакат аҳолисининг этник бўлиниши аҳамиятсиз бўлиб қолиши маълум бўлган [17]. Саид ва Грасса изланишларида сукук бозори учун таъсир этувчи бир неча омиллар 10 та мамлакат кесимида 2003-2012 йиллар учун тадқиқ қилинган ҳамда якунида қўллаб омилар Сукук бозорига сезиларли ижобий таъсир этиши хулоса қилинган:

Сукукларнинг иқтисодий таъсири борасида амалга оширилган илмий ишлар кам бўлиб,

бу борада илк уриниш сукук эмиссиясининг ЯИМ, ялпи асосий капитал ҳажми ошиши ва савдо жараёнларига таъсирини ўрганишга қаратилган [18]. Ушбу илмий ишда сукук эмиссиясининг 2005-2012 йилларда ЯИМ, асосий капитал ҳажми ошиши ва савдо жараёнларга таъсири кўриб чиқилган бўлиб, унда барча эмитент мамлакатлар биргаликда олинганда сукук эмиссияси ЯИМга ижобий таъсир этиши аниқланган. Ўрганишлар кутилганидек натижа бермаган бўлса-да, янги йўналишга қўл урилганлиги билан аҳамиятли ҳисобланади. Бу йўналишдаги кейинги изланиш салмоқли натижаларга эришганлиги билан эътиборга моликдир [19]. Иш бошқа омиллар ва услубнинг танланганлиги билан аввалгисидан фарқ қилади. 2000-2015 йилларда сукук эмиссия қилувчи мамлакатлар иқтисодий ривожланишига сукукларнинг таъсири ўрганилган. Ундаги натижага кўра, сукуклар узоқ муддатли давр учун иқтисодий ўсишни қўллаб-қувватлайди.

Тадқиқот методологияси. Мақолада илмий абстракциялаш, эмпирик, тасвирий статистика, эксперт баҳолаш, гуруҳлаштириш, динамика таҳлил усулларидан фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси. Ислом молияси тизимида нисбатан янги йўналиш ҳисобланган сукук – ислом қимматли қоғозлари жадал суратлар билан ривожланиб бормоқда. Тарихий ҳужжатларга кўра, сукук масаласи биринчи марта Имом Моликнинг “Ал-Муваatto” асарида келтирилган. Бу механизм VII асрда Умавийлар халифалиги даврида амал қилган. Унга кўра ҳарбийларга бериладиган маошнинг бир қисми нақд пулда, қолган қисми эса озиқ-овқат сертификатлари билан тўланган. Ушбу сертификатлар уни чиқарган томондан муайян муддатда сотиб олинishi (сўндирилиши) кўзда тутилган. Шу белгиланган муддатга қадар сертификат эгалари уни учинчи тарафга сотиш имкониятига эга бўлишган [20].

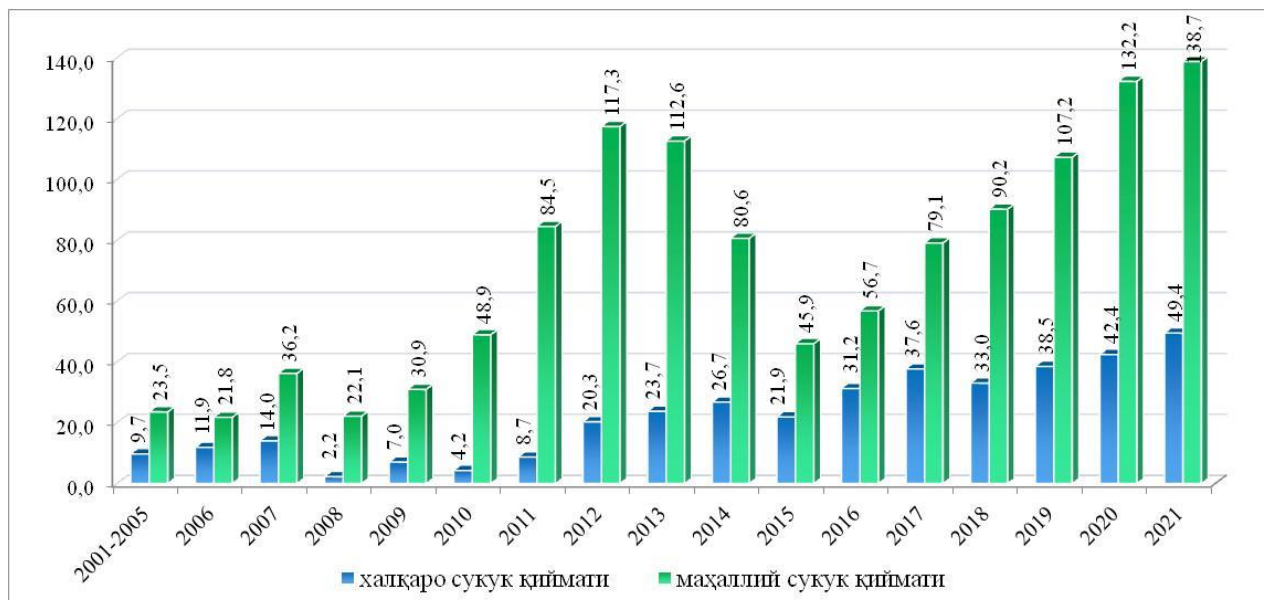
Замонавий шаклдаги сукук эмиссияси чиқариш учун 1978 йилда Йордания ва 1980 йилда Покистонда уринишлар бўлган. Аммо бозордаги инфратузилма ва шаффофлик даражасининг етарли эмаслиги сабабли бу уринишлар муваффақиятсиз якунланган. Муваффақиятли ҳисобланган илк сукук 1990 йилда Малайзияда 125 миллион малайзия ринггити (32,9 млн. АҚШ доллари) қийматида чиқарилган. Шундан сўнг, 2001 йилга қадар бирорта сукук эмиссия қилинмаган. Сукуклар XXI асрга келибгина жадал ривожлана бошлади ва сўнгги 20 йилда муайян ўсиш кузатилмоқда. 2001 йилда йиллик 1,2 млрд. АҚШ доллари миқдорида сукук чиқарилган бўлса, 2021 йил якунига кўра, йил давомида чиқарилган жами сукуклар ҳажми 188,1 млрд. АҚШ долларига етган (1-расм).

1-расм. Жаҳонда сукук эмиссияси ҳажми динамикаси [21]

Таъкидлаш лозим, 2021 йил энг кўп сукук чиқарилган йил бўлган. Умуман олганда, 2021 йилга қадар жаҳонда қарийб 1,6 трлн. АҚШ долларлик сукук эмиссия қилинган [21]. Ушбу маълумотлар ўтган йигирма йил давомида ҳар йили сукук чиқариш орқали йирик инвестициялар жалб этилганлигидан далолат беради. Ўсиш даражалари турлича бўлса-да, йиллик эмиссиянинг амалга оширилиши сукукка бўлган барқарор талабнинг мавжудлигини англатади.

Сукукларнинг асосий қисми маҳаллий сармоядорлар учун чиқарилиб, мамлакат ичида жойлаштирилган. 2001-2021 йиллар давомида эмиссия қилинган сукукларнинг 76,3% маҳаллий сукуклар ҳисобланади (2-расм). 2021 йилда сўнгги йиллардаги ўсиш тенденциясини сақлаб қолган ҳолда 138,7 млрд. АҚШ доллари миқдорида маҳаллий сукуклар жойлаштирилган. Ўтган давр мобайнида энг кўп маҳаллий сукук эмиссияси ҳам айнан ушбу йилга мос келади.

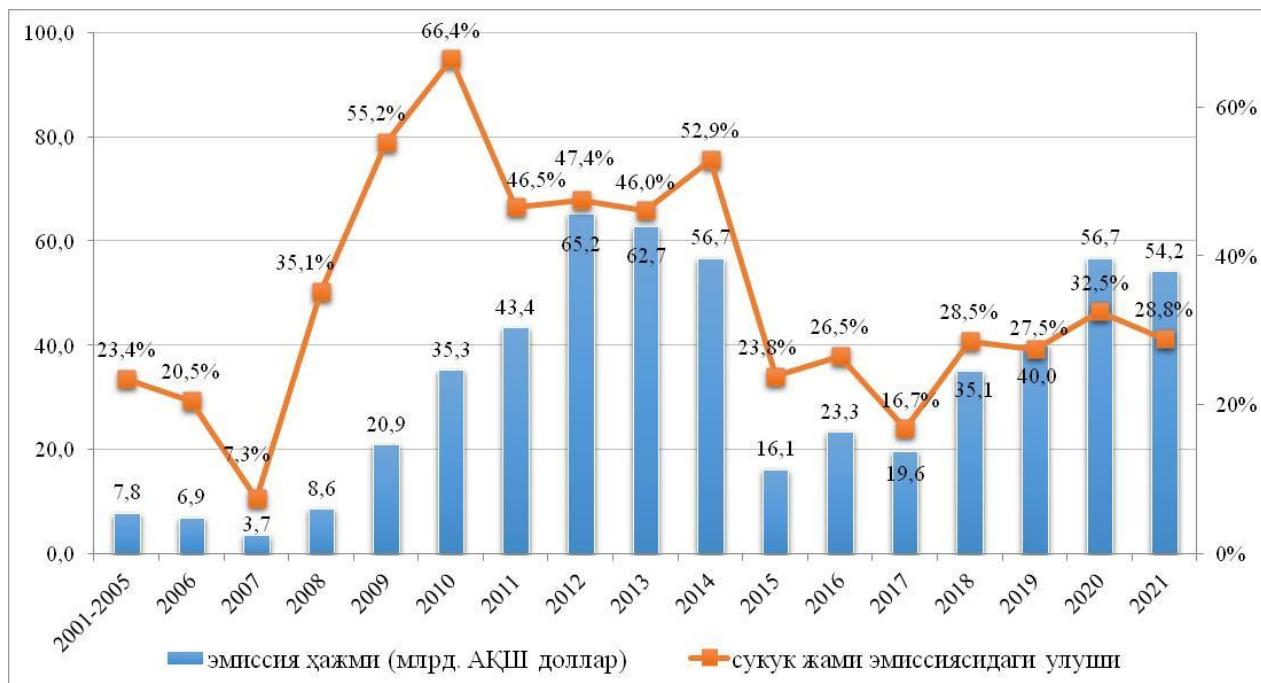
2-расм. Жаҳонда халқаро ва маҳаллий сукук эмиссияси ҳажми динамикаси (млрд. АҚШ доллар) [21]

Хорижий инвестицияларни жалб этишда сукуклар эмиссиясидан фойдаланиш салмоғи ортиб бормоқда. Таҳлил қилинаётган давр мобайнида 381,8 млрд. АҚШ доллари қийматидаги

халқаро сукуклар жойлаштирилган бўлиб, шундан 49,4 млрд. АҚШ доллари 2021 йил ҳиссасига тўғри келади. Бу энг юқори йиллик кўрсаткич ҳисобланади.

Ислом молия муассасалари учун ликвидни таъминлашда сўндирилиш муддати бир йилгача бўлган сукуклардан кенг фойдаланилади. 2001-2021 йиллар давомида 556,2 млрд. АҚШ доллари қийматига эга қисқа муддатли сукук эмиссиялари амалга оширилган ва бу мос даврдаги жами сукук эмиссиясининг 34,5%ни ташкил қилган (3-расм). Қисқа муддатли сукук-

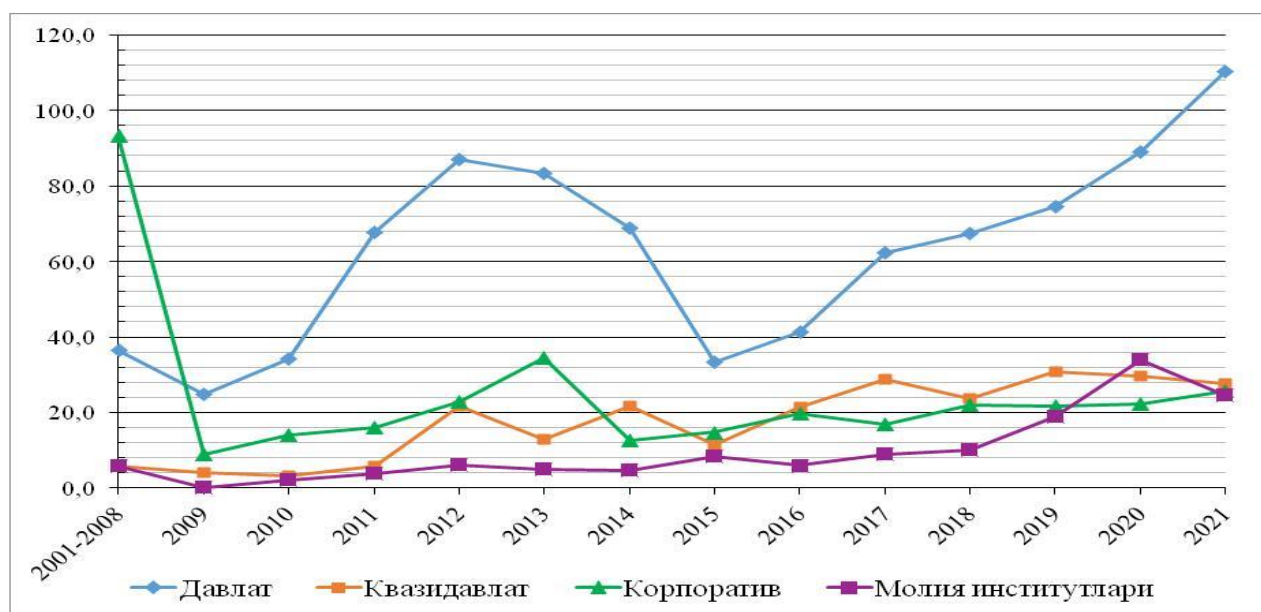
лар 2012 йилда энг кўп чиқарилган бўлиб, 65,2 млрд. АҚШ долларига тенг бўлган. Бироқ, 2015 йилдан Малайзия Марказий банки қисқа муддатли сукуклар чиқариш бўйича ўз сиёсатини ўзгартириши оқибатида, уларнинг чиқарилиши қисқарди ва жаҳон сукук бозоридаги ҳажми кескин тушиб кетди.

3-расм. Жаҳонда қисқа муддатли сукук эмиссияси ҳажми динамикаси [21]

Сукук эмиссиясини эмитентнинг ташкилий-ҳуқуқий шаклига кўра ажратиб ўрганилса, давлат томонидан чиқарилганлари асосий қисмини ташкил этиши кузатилади. Давлат сукуклари 2001-2021 йиллардаги жами эмиссиянинг

54,6%ни ташкил этган (4-расм). Давр бошида корпоратив сукуклар устуворликка эга бўлиб, 2008 йилдан уларнинг улуши камайиб, давлат сукукларидан кейинги ўринга тушган.

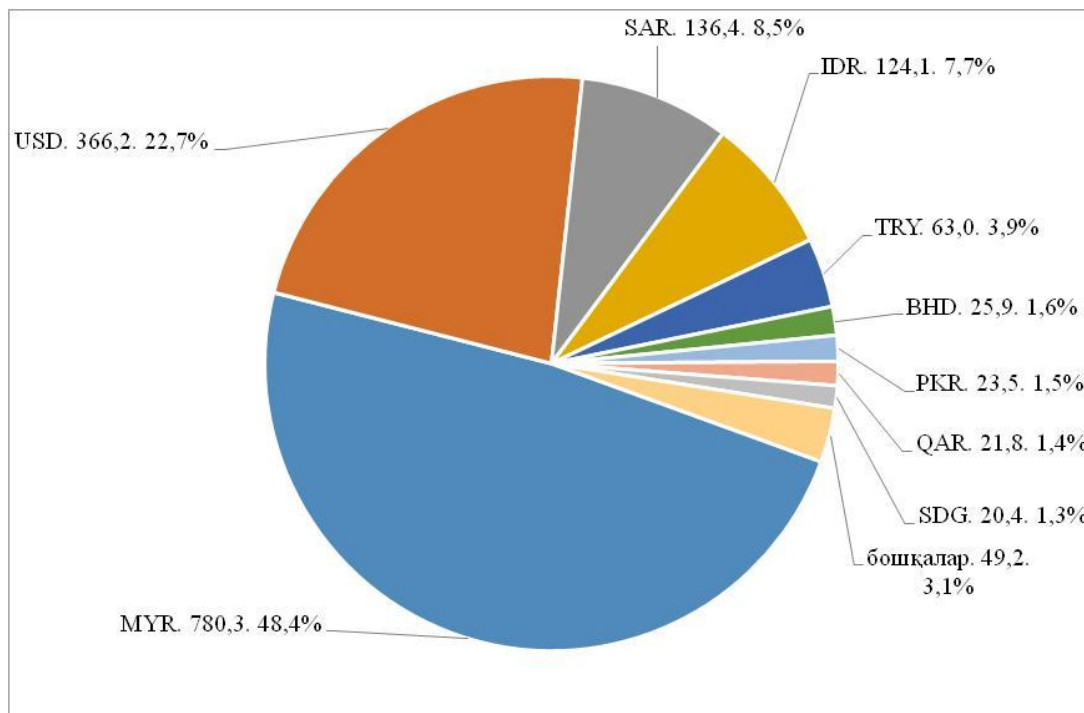

5-расм. Жаҳонда эмитентларнинг ташкилий-ҳуқуқий шаклига кўра сукук эмиссияси ҳажми динамикаси (млрд. АҚШ доллари) [21]

2021 йилдаги эмиссиянинг 58,6 %и давлат, 13,6 %и корпоратив, 14,7 %и квази-давлат ва 13,1 %и молия муассасалари сукукларидан иборат бўлиб, давлат ҳамда квази-давлат сукукларининг биргаликдаги улуши 73,3 %ни ташкил этган. Бу ҳолат сукуклар орқали давлат-хусусий шерикчилигидаги ва инфратузилмани ривожлантириш бўйича лойиҳаларига инвестициялар самарали жалб этилаётганлигини кўрса-

тади. 2001-2021 йиллар оралиғида 1,1 трлн. АҚШ доллари қийматидаги инвестициялар айнан шундай лойиҳаларга йўналтирилган.

Жаҳон бўйича 2021 йил якунига қадар 27 та валютада сукук чиқарилган бўлиб, унда Малайзия ринггити 48,4 фоизлик улуш ёки 780,3 млрд. АҚШ долларига тенг қиймат билан етакчилик қилган (5-расм).

5-расм. Жаҳон валюталари кесимида сукук эмиссияси ҳажми, 2001-2021 йиллар (млрд. АҚШ доллари) [21]

Валюталар кесимида АҚШ доллари 22,7% (366,2 млрд.) ва Саудия Арабистони риёли 8,5% (136,4 млрд. АҚШ доллари)лик улуш билан учликдан ўрин олган. Шунингдек, Индонезия рупийси (7,7%, 124,1 млрд. АҚШ доллари) ва турк лираси (3,9 %, 63,0 млрд. АҚШ доллари) қиймати бўйича энг кўп эмиссия қилинган валюталардан ҳисобланади.

АҚШ долларидан ташқари халқаро тан олинган валюталардан ҳисобланувчи Буюк Британия фунт стерлинги, евро ва Хитой юанида ҳам сукук чиқарилган бўлиб, жами 374,9 млрд. АҚШ доллари (23,3 %)га тенг бўлган.

Хулоса ва таклифлар. Жаҳон сукук бозори 2021 йилни яна бир янги рекорд эмиссия қийматлари билан якунлади. Узоқ муддатли эмиссияларнинг ўсиш суръати қисқа муддатли эмиссияларнинг ўсишидан биров ошганлиги кузатилди.

2021 йил 7,72 фоизга (188,12 миллиард АҚШ доллар) ўсиш билан якунланди. Бу ўсиш траекториясининг асосий омиллари инфляция босим, ҳом-ашё ва нефт нархининг ошишига қарамай ҳукуматлар томонидан амалга оширила-

ётган иқтисодий рағбатлантириш чора-тадбирларининг давом этиши бўлди. Давлат сукуклари эмиссиялари сукук бозорининг асосий ҳаракатлантирувчи кучи бўлиб қолмоқда. Шу билан бирга, янги сукук эмиссияларида эмитентларининг аввалги эмиссиялар бўйича сўндирилиш муддати келганлиги ҳам муҳим рол ўйнади. 2022 йилда ҳам ушбу жараённинг давоми бўлиши ва ижобий кўрсаткичлар қайд этилиши кутилмоқда. Бундан ташқари, сукук орқали эмитентлар атроф-муҳит, ижтимоий соҳа ва бошқарув (ESG) масалалари учун инвестициялар жалб қилишда қизиқишлари ортиб бораётганини кузатиш мумкин. Бу айниқса Африка минтақасида яққол намоён бўлмоқда. Шунингдек, инвесторлар базасини кўпайтириш ва диверсификация қилиш сукук бозорининг ривожланишига ҳам ижобий ҳисса қўшмоқда.

Сукук ҳозирда корпоратив ва молия институтлари учун умумий мақсадларга қўйилган талаблар, капиталнинг етарлилиги, лойиҳани молиялаштириш, давлат бюджети ва фискал талаблари, ликвидликни бошқариш мақсадлари ва бошқалар учун муносиб молиялаштириш ман-

баи сифатидаги орни мустаҳкамлашиб бормоқда.

Атроф-муҳит, ижтимоий ва бошқарув (ESG) масалаларига инвестицияларнинг ортиб бориши яшил сукук ва барқарор ривожланиш мақсадлар (SDG)ига оид сукуклар таклифларини ривожлантиришга туртки бўлмоқда. Кам сонли бўлсада кичик ва ўрта корхоналарни молиялаштириш учун сукук эмиссияси, блокчейн орқали сукук эмиссияси ва Формоса сукуклари эмиссияси борлигини алоҳида эътиборга молик жиҳатлардан деб ҳисоблаймиз.

2021 йил давомида Нигерия, Миср ва Бангладешда хусусий сектор томонидан сукук эмиссиялари фаоллашганлиги 2021 йилнинг му-

ҳим жиҳатларидан бири бўлди. Умуман олганда йил давомида сукук бозорини қўллаб қувватлаган мамлакатлар сифатида Малайзия, Баҳрайн, Индонезия, Туркия, Покистон, Ўмон, Саудия Арабистони, Бирлашган Араб Амирликлари, Қувайт, Бруней Қиролиги ва Қатарни алоҳида ажратиш кўрсатиш лозим.

2022 йилнинг биринчи ярми сукук бозори барқарор бўлиб қолиши ёки ўртача ўсишни кўрсатиши мумкинлигини кўрсатмоқда, аммо глобал инфляция босими ортиб бораётгани ва бенчмарк ставкаларининг доимий ўсиши эмиссияларни ўртача ўсиш даражасида ушлаб туриши мумкин.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Отабек Назиров, *Капитал бозорни ривожлантириш агентлиги директори*. <https://kun.uz/news/2020/11/29/sukuk-ozbekiston-bozoridagi-yangi-moliyaviy-instrument-otabek-nazirov-bilan-suhbat>
2. Антропов В.В. Исламские финансы в глобальной экономике: современные тенденции и перспективы. Причины появления исламских финансов. // *Экономический журнал*. 2017. №48.с. 57-77;
3. Гафурова Г.Т. Сукук в системе исламского финансирования. // *Вестник АГТУ. Экономика*. 2011. №2. с. 90-94;
4. Мокина Л.С. Исламские ценные бумаги как источник финансирования инвестиционных проектов и перспективы их размещения на финансовом рынке России. // *Российское предпринимательство*. 2017. Том 18. №22. с. 3429-3446;
5. Трофимова О. Мусульмане и ислам в Западной Европе. // *Мировая экономика и международные отношения*. 2009. №10. с. 52-62;
6. Зарипов И.А. Малайзия – флагман исламских финансов // *Вестник финансового университета*. 2016. №4. с. 118-129;
7. Р.И.Беккин. *Исламская экономическая модель и современность*. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд. дом Марджани, 2010. – 367 с.
8. Хасанов Х. Ахлоқий (исломий) молиялаштириш тизими – инновацион молиялаштириш востиа си сифатида (Ўзбекистон ва МДХ мисолида). “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 5, 2017 й.;
9. Хасанов Х., Давлатяров О. Фоиз ставкаси ва инфляция даражаси ўртасидаги боғлиқликнинг исломий молиялаштириш жиҳатидан таҳлили. *Стратегическое планирование – важный фактор стабильности устойчивого социально-экономического развития страны и регионов: материалы Форума экономистов/под общей редакцией Т.Ахмедова*. –Ташкент: IFMR, 2019. сс. 245-252.
10. Султанов М. Ўзбекистонда инвестиция фондларини ривожлантириш истиқболлари. *Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) автореферати*. –Т.: ТДИУ, 2019. 58 б.;
11. Жўраев Б. *Исломий молиялар ва банк тизими*. – Т.: O'zbekiston, 2014. – 464 б.;
12. Жўраев Б. *Исломий молия асослари [Матн]/Е.А.Байдаулет*. – Тошкент: «O'zbekiston» НМИУ, 2019. – 432 б.;
13. Жўраев Б. *Ислом иқтисодий модели ва замон [Матн]/Р.И.Беккин – Тошкент: «O'zbekiston» НМИУ, 2019. – 360 б.*
14. Zulkhibri M. (2015). A synthesis of theoretical and empirical research on sukuk. *Borsa Istanbul Review*, 15, p. 240. doi: [10.1016/j.bir.2015.10.001](https://doi.org/10.1016/j.bir.2015.10.001)
15. Ibrahim, Y., & Minai, M. S. (2009). Islamic bonds and the wealth effects: evidence from Malaysia. *Investment Management and Financial Innovations*, 6(1), pp. 184–191. [Retrieved from]
16. Ahmad N., Daud S.N., & Kefelia Z. (2012). Economic forces and the sukuk market. *Procedia: Social and Behavioral Sciences*, 65, pp. 127–133. doi: [10.1016/j.sbspro.2012.11.101](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.11.101)
17. Said A., & Grassa R. (2013). The determinants of sukuk market development: does macroeconomic factors influence the construction of certain structure of sukuk? *Journal of Applied Finance and Banking*, 3(5), pp. 251–267. [Retrieved from]
18. Echchabi A., Abd.aziz H., Idriss U., 2016. Does sukuk financing promote economic growth? An emphasis on the major issuing countries. *Turk. J. Islam. Econ.* 3, pp. 63–73. doi: [10.15238/tujise.2016.3.2.63-73](https://doi.org/10.15238/tujise.2016.3.2.63-73)
19. Smaoui H., & Nechi S. (2017). Does sukuk market development spur economic growth? *Research in International Business and Finance*, 41, pp. 136-147. doi: [10.15238/tujise.2016.3.2.63-73](https://doi.org/10.15238/tujise.2016.3.2.63-73)
20. Mohammed Imad Ali, Ikramur Rahmah Falahi. *Islamic banking and finance: principles and practices* // Marifa Academy Private Limited, 2014. p161. [Retrieved from]
21. IIFM Sukuk report: A comprehensive study of the global sukuk market. *International Islamic Financial Market*, August 2022, 11th edition. p202.